

Híres iskolai könyvtárak

Gyűjtemények a pápai kincsházban

Mostani szegénységünkben nagy stílusvétségnek látszik nemzeti gazdagságról beszélni, de hát a pápai református gyűjtemény kincseiről tudósítva mégiscsak helyénvaló ez a szó. Azok a pápai járókelők, akik naponta elhaladnak a Március 15-e téren álló épület előtt, amely nemcsak a dunántúli reformátusság történeti-szellemi emlékeinek tárháza, hanem nemzeti múltunk s egyetemes kultúránk kincsét érő könyveit s más relikviáit is őrzi, talán nem is sejtik, hogy micsoda művelődési értékek rejlenek a százados falak mögött. Az alábbi riport a mesés pápai örökség kialakulásának néhány történeti állomását és nagyobb gyűjteményeit mutatja be vázlatosan, csupán a könyvtárnál időzve el kissé hosszabban, amelynek zsúfolt polcain jelenleg mintegy kétszázeczer kötet sorakozik.

Az ősi iskola múltjából

A múzeális értékű gyűjtemény története szorosan egybefonódik az ősi pápai iskoláéval, amelynek címerében az 1531-es évszám olvasható, ám az intézmény ennél is idősebb, mert Pápának évtizedekkel korábban is volt városi – plébániai (katolikus) iskolája, amely 1531-ben alakult át református szellemiségű iskolává. Ötödfélszáz esztendő pergett le azóta az idő rokkáján, és ezalatt az iskola sok megpróbáltatáson ment keresztül. A részletes iskolatörténet – megírták már – kitesz egy vaskos kötetet.

A pápai reformátusok a vérzivataros 16. és 17. században is fenntartották iskolájukat – mely a helybeli tanulókon kívül az egész Dunántúlról fogadott növendékeket –, és mindig győzedelmeskedtek a történelmi viszontagságokon. Csak az Esterházyak önkénye előtt kellett meghajolniuk, akik földesúri jogokra hivatkozva 1752-ben a Pápától tíz kilométerre fekvő Adásztevelre száműzték a református kollégiumot, ahonnan csak az 1781-es türelmi rendelet után (1783-ban) térhettek vissza a városba.

Miképpen a megnyesett fa kizöldül (az idő tájt dívó latin kifejezéssel: *succisa virescit*), úgy indult új virágzásnak a kollégium a hazatérés után. A város lakossága kiállt ekkor is, később is a református iskola mellett. „A pápai tanárok, diákok és polgárok felelőssége a már nagy múltú református kollégium iránt akkor sem csökkent, amikor is az iskola – 1797-től – a dunántúli református egyházkerület intézménye lett. A felelősség szélesebb alapokra került, az adakozók száma és illetékességi köre is megszorodott, de a pápaiak mindenben az első helyen maradtak” – írja Kövy Zsolt, a kollégium 20. századi tudós könyvtárosa.

Évszázadokon keresztül családi dinasztiaiak tagjai tanultak a kollégiumban. Az itt diákoskodó apák, mindenekelőtt a református lelkészek rendre ide küldték

tanulni fiaikat. És még sokan mások is. Mert Pápának óriási vonzereje volt. Az iskola nyitottságát, szabad szellemét tanúsítja, hogy falai között más vallású, kiváló képességű növendékek is tanulhattak.

Fénykora a 19–20. századra esett, amikor is egy időben hat közép- és felsőfokú intézmény együttesen alkotta a kollégiumot: gimnázium, teológia, jogakadémia, kereskedelmi iskola, valamint nőnevelő és liceum. Ugyanebben a században mégis kísérletek történtek arra (1804-ben, 1839-ben és 1892-ben), hogy más városba – Komáromba, illetve Székesfehérvárra – telepítsék át a kollégiumot, de a pápai református gyülekezet és a városi polgárság nagy harcok árán Pápán tudta tartani az iskolát.

Égészen 1952-ig, ámde ekkor a pártállami diktatúra olyan kényszerhelyzetbe hozta a református egyházat, hogy nem volt mit tenni, a kollégiumot át kellett adniuk az államnak. Gyászos dátuma ez az esztendő az egész magyar neveléstörténetnek is. Pápán például ekkor negyven esztendőre megszakadt a református iskoláztatás, és csak a társadalmi-politikai rendszerváltás után, 1991-ben tárulnak ki újra a nagy múltú intézmény kapui.

Könyvek a kollégiumban

Pápán a könyvtár egyidős az iskolával. Kövy Zsolt adatai szerint a korábbi városi-plébániai iskola csekély könyvanyagát – zömmel kéziratos könyveit – a református iskola örökölte. Nagy kár, hogy ez a törzsanyag az idők folyamán elpusztult.

Az iskolai könyvtár első ránk maradt katalógusa 1706 és 1717 között keletkezett. Jellemző az iskola 17. századi sanyarú sorsára – a reformátusok üldözésének időszaka volt ez –, hogy ekkor a könyvtár állományának jegyzéke elfért egyetlen könyvlepton.

Többnyire adományok révén gyarapodott a kollégium könyvtára a régi századokban. A külföldi tanulmányútról (a peregrinációból) visszatért pápai diákok nemcsak tudást szereztek a nyugat-európai iskolákban, hanem rendszerint könyveket is hoztak haza magukkal az alma mater számára. Már a 16–17. században is. Pápán az első *hiteles könyvtártörténeti adat* 1619-ből való: egy 1594-ben kiadott teológiakönyv belső borítójára beírta valaki, hogy a könyv a pápai *Coetus* tulajdona. A hazai protestáns kollégiumok tanulóifjúsága ezekben az időkben országszerte olyan helyi közösséget alkotott, amelyet a rektor-professzor vezetésével ugyan, de megszabott törvényeik szerint maguk a tanulók kormányoztak. Ez az autonóm diákszervezet volt a coetus.

Egy másik – 1539-es kiadású – hittudományi könyv bejegyzéséből az derül ki, hogy ezt *Agha András*, a pápai végvár lovas vitéze ajándékozta a kollégiumnak 1637. október 26-án. A könyvtár egyik régi, roppant értékes könyvhagyatéka *Veresmarthi Mihály* lelkészé, aki 1652-től volt a kollégium tanulója, és 1690 táján könyvtárát hajdani iskolájának adományozta. Ebből mintegy negyven mű most is megvan, több unikum példány akad köztük.

A szépen gyarapodó iskolai könyvtár értékes állományát teljesen szétzilálta, megapasztotta az adászteveli számüzetés; Pápáról ekkor még Erdélybe is kerültek könyvek. 1783-ban, a pápai újrakezdéskor mindössze 127 darab könyv van a

kollégium birtokában. Az üresen ásitó polcok újrafeltöltése ismét csak az adományozókra várt, akik ekkor sem, később sem hagyták magára szellemi kirepítő fészkeiket. A külföldet megjárt diákokon kívül könyveket ajándékoznak a kollégiumnak a református lelkészek, nemesek és polgárok, ily módon nemegyszer igen értékes nyomtatványokhoz és kéziratokhoz jut hozzá a könyvtár. A peregrinus diákok adományaival került a könyvtár birtokába számos nyugat-európai könyvészeti ritkaság, így például a *Plantin*, a *Stephanus*, a *Thanner*, a *Faber*, az *Elzevir* és más híres nyomdák jó néhány terméke.

Ha mód nyílnék rá, akár több száz önzetlen adományozó nevét sorolhatnók fel, ezúttal azonban csak pár illusztráló példát ragadunk ki a 18–19. század időszakából. *Chernel Sámuel* kapitány 1794-ben teljes könyvtárát a kollégiumra hagyta, továbbá ezer forintot is örökölt tőle az iskola, azzal a kikötéssel, hogy annak kamatai kizárólag a könyvtár fejlesztését szolgálják. Más kérdés, és ez is adalék az eszményített kor egyes embereinek erkölcséhez, hogy a családi örökösök csak kétszáz forintot fizettek ki a kollégiumnak, az összeg további része örökre behajthatatlan maradt.

Eöry János főiskolai kurátor ajándékozta a könyvtárnak, számos egyéb értékes nyomtatvánnyal együtt, az 1577-ben Pápán nyomtatott *Heidelbergi Kátét*, *Huszár Dávid* nyomdájának termékét, melynek jelenleg mindössze két példánya ismert Magyarországon. *Kovács Ferenc* jószágigazgató adományaként jutott a könyvtár tulajdonába *Bornemisza Péter Ördögi kísértetek* (Sempte, 1578; recte Detrekó, 1579) című munkája, amely ma az egyetlen meglevő példány a világon; méltán féltett büszkesége a pápaiaknak. *Kazay Gábor* táblabíró számos ritka nyomtatványból és kéziratból álló gyűjteménye 1840-ben lett a könyvtáré. *Kerkapoly Ká-*

roly egykori pápai főiskolai tanár – később híres pénzügyminiszter, majd pesti egyetemi tanár – 1583 kötetes könyvtára 1895-ben özvegye adományaként szállt a főiskolára.

Amikor konszolidálódnak a politikai viszonyok, és vége szakad a protestáns felekezetek üldöztetésének, tehát a 18. század végén, anyagilag is megerősödik a kollégium, és a könyvtár már saját költségén is tud könyveket venni, és vásárol is, igaz, csak szórványosan. Az 1790–1831 közötti időszak két meghatározó egyénisége: *Mándi Márton István* és *Tóth Ferenc* professzor, nekik köszönhető, hogy az addigi kizárólagos iskolai könyvtár szűk kereteit szétfeszítve létrejöhett a Dunántúl egyik legpatinásabb gyűjteménye Pápán.

Mesés könyvritkaságok

A könyvtári jegyzék szerint tizenegy ősnymotványt őriznek Pápán, valójában azonban csak nyolc kiadvány tartozik bele ebbe a kategóriába, mivel három könyv dátuma túllépi az 1500-as időhatárt. Az ősnymotványok szerzői között *Osauldus de Lasko*, *Petronius*, *Vergilius*, *Ausonius*, *Lucanus*, *Tibullus*, *Martialis* névvel találkozunk. Ezek nagy része a lipcsei *Thanner*-féle ősnymda terméke. A római *Planck* nyomdában készült a leghíresebb Pápán található ősnymotvány: *Aegidus Romanus* 1482-ben kiadott műve a kormányzás elveiről (*De regimene principium*).

A csaknem négyszáz antikva – tehát a 16. századból származó külföldi könyvek – szerzőgárdája már jóval szélesebb az ősnymotványokénál. Az ókor és a reneszánsz évszázadának legismertebb személyiségei szerepelnek köztük. És mennyi hírneves nyomda! A Pápán föllelhető legtöbb antikva a bázeli *Frobenius*, *Guarinus*, *Oporinus*, a genfi *Stephanus*, *Vignon*, a lyoni *Gryphius*, a leideni *Plantin*, a lipcsei *Thanner*, *Faber*, *Lamberg*, a frankfurti *Brubach*, *Corvinus*, a zürichi *Froschhoverus* és az antwerpeni *Plantin* nyomdából származik. *Fredericus Nausea* 1550-ben Bázelen megjelent munkájában a szerző saját kezű ajánló sorait olvashatjuk. A Rákócziak sárospataki fejedelmi könyvtárából vándorolt át a Dunántúlra *Kálvin János Institutio*jának 1569-ben Genfben kiadott példánya.

Az 1711 előtti magyar vonatkozású könyvállomány 604 egységből áll, tehát a kötetszám ennél nagyobb. Legrégibb magyar könyvük *Bornemisza Péter: Masic része az evangeliumokból való tanuságoknac...* (Sempte, 1574) című műve. *Bornemisza* „alaplíművéről”, az Ördögi kísértetekről már esett szó. Értékes kiadvány *Szenczi Molnár Albert Institutio*-fordítása, mely Hanauban látott napvilágot 1624-ben. A korabeli vallásegyeztetési kísérletek egyik ismert, de nagy vihart kavarált alkotása volt *Samarjai János Magyar Harmonia* című műve, amely Pápán jelent meg 1628-ban *Szepesvárallyai Bernhard Máté* nyomdájának termékeként.

Még néhány közismert 16–17. századi magyar szerző, kiknek a könyvei ugyancsak megtalálhatók a pápai tékában: *Szegedi Kis István*, *Dévai Biró Mátyás*, *Beythe István*, *Méliusz Juhász Péter*, *Pázmány Péter*, *Apáczai Csere János*, *Misztótfalusi Kis Miklós*, *Comenius*, *Pápai Páriz Ferenc* stb.

Különleges értéket és figyelemreméltó etnográfiai érdekességet képvisel a pápai református gyűjtemény legnagyobb méretű könyve, amely Oroszország népe-

inek leírását tartalmazza, számos színes illusztrációval ellátva. *T. de Pauly* munkája (*Les peuples de la Russie*) Szentpétervárott készült 1862-ben; a könyv mérete: 55x41 centiméter.

A könyvtár legrégibb újságja az a Brüsszelben kiadott francia nyelvű tudósítás (1685), amely Érsekújvár visszafoglalásáról és az eszéki hídverésről számol be, továbbá hírt ad a török elleni harc egyéb eseményeiről is.

Petőfi a könyvtárban

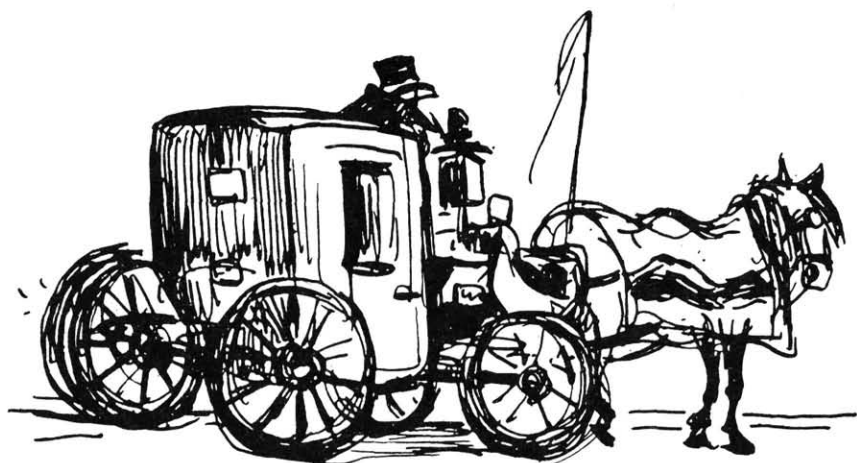
Pezsgő szellemi élet folyt Pápán a 19. század első felében; méltán nevezték a várost a Dunántúl Athénjének. A 15 ezer lelkes városban szellemi műhelyeknek is nevezhető kaszinók működtek, mindegyik jelentős könyvállománnyal, folyóiratgyűjteménnyel. A kollégiumban 1841-ben alakult meg a *képzőtársaság*, mai kifejezéssel az önképzőkör. Ismeretes, hogy *Petőfi Sándor* és *Jókai Mór* első írói szárnypróbálgatásai a pápai képzőtársasághoz fűződnek. Több alkalommal nyertek itt jutalmat, pályadíjat. Érdemes munkáikat saját kezűleg írták be a képzőtársaság „érdemkönyvébe”. Ebben található Petőfinek – egyebek között – a *Tűnődés*, a *Vándordalok* című verse, a *Tolvaj huszár* című románca s a *Lehel* című balladája, négy versfordítása, továbbá a képzőtársaságban elmondott székfoglaló beszéde. Jókai maga írta be az érdemkönyvbe a *Mi az?* című költeményét és az *Istenítélet* című elbeszélését. A festőként híressé lett társuktól, *Orlai Petrics Sómától* négy vers és két elbeszélés olvasható a kötetben.

Az idő tájt külön könyvtára volt a képzőtársaságnak, amely főként a tanulóifjúság szépirodalmi és tudományos érdeklődését kívánta kielégíteni. A kollégiumi levéltárban őrzött *könyvtári beiratkozási könyv* tanúsága szerint mindhárman rendszeres olvasói voltak az ifjúsági könyvtárnak. Vajon Petőfi Sándort mi érdekelte akkoriban az irodalomból? A kölcsönzési följegyzések szerint legtöbbször a francia irodalom történetét kérte ki, valamint a külföldi szerzők közül *Horatius*, *Heine*, *Lenau*, *Schiller*, *Mathisson*, *Claudius* és *Young* költeményeit olvasta leggyakrabban. A magyarok közül leginkább *Garay János* és *Vörösmarty Mihály* verseit kedvelte.

A Petőfi–Jókai–Orlai Petrics triáson kívül sok-sok hírnevet szerzett pápai diák volt mindennapi vendég a könyvtárban, a történész *Marczali Henrik*, *Thaly Kálmán*, *Esze Tamás*, *Pölöskei Ferenc*; a nyelvtudós *Ballagi Mór*, *Lőrincze Lajos*, *Balázs János*, *Rácz Endre*; az író *Eötvös Károly*, *Tatay Sándor*; a költő-fordító *Vikár Béla*, *Kozma Andor*, *Nagy László*, *Csoóri Sándor*, *Rab Zsuzsa* – és még sokan mások.

Kéziratok, érmék, metszetek

Nemcsak a fejen tudást és a hónuk alatt könyvet hoztak haza vándorútjukról a külföldet járt pápai diákok, hanem lehetőség szerint tarisznájukban más javakat, maradandó értékeket is, ennél fogva Pápán a könyvtár gyűjtőköre nem korlátozódott csupán könyvekre, hanem kiterjedt a múzeális tárgyak, értékek szinte minden területére. „A könyvtár és az iskola szoros összetartozásából, a

tanítás színvonalából, a szemléletességre való törekvésből is következett az a fajta gyűjtés, amely a tudományok szinte teljes világát érintette” – magyarázza Kövy Zsolt a református gyűjteményt bemutató könyvében. 1885-ig még egy egyiptomi múmia és fakoporsó is bekerült a régiségtár állományába *Markstein Károly* egykori pápai diák, később egyiptomi kereskedő jóvoltából. Megvan jelenleg is.

A kéziratár kialakulásának kezdete a 19. század elejére esik. Ekkoriban Magyarországon a kéziratok könyv még mindig szerves része volt az oktatásnak. Pápan 1838 júniusában ugyan megkezdte működését a főiskolai könyvnyomda, de a tananyag jelentős részét ekkor még mindig nem a nyomtatott könyvek, hanem a diákok kéziratos jegyzetei, a tanárok diktátumai képezték.

Jórészt a pápai kollégium történetéhez, illetve a magyar reformátusság egyház- és művelődéstörténetéhez kapcsolódik a kéziratok gyűjtemény. A Petőfi- és Jókai-kéziratokon kívül nagy becsben tartják *Kossuth Lajos*, *Kazinczy Ferenc*, *Kis János*, *Izso Miklós* és mások saját kézzel írott leveleit.

A Mohács előtti századokból harmincöt eredeti oklevél van a kéziratár birtokában, a legrégebb 1269-ből való, IV. Béla királyunk pecsétjével ellátva. Későbbi uralkodóink közül Mátyástól, Ulászlótól és Zsigmondtól származó okleveleket őriznek. A református gyűjtemény két kódexe is a levéltárban található, ezek a 14–15. század fordulójáról valók.

A feldolgozás jelenlegi szakaszában ezerháromszáz kézirategységet tartanak nyilván, egy egységen belül maximálisan 622 darab kézirattal. Az állomány teljes rendezése, revíziója és feldolgozása a nyolcvanas évek derekán megtörtént. A kéziratár értékes állományát évente átlagosan harminc-nyolcvan kutató használja.

Gazdag és nevezetes a református gyűjtemény éremtára is, amelynek keletkezési ideje napra pontosan ismeretes. *Tóth Ferenc* jeles pápai egyháztörténész, későbbi püspök az 1814. július elsején Révkomáromban tartott egyházkerületi közgyűlésen éremgyűjtemény létrehozását javasolta a résztvevőknek. Indítványát a gyűlés elfogadta, és őt bízta meg a feladat megoldásával. Tóth Ferenc azonnal munkához látott. Egyházi és közeleti személyiségek, tanárok és diákok adományaiból két éven belül számottevő gyűjteményt hozott létre, amely a leltárkönyv szerint két arany-, 129 ezüst- 75 réz és négy gipszpenzből állt.

Kövy Zsolt említett könyvében részletesen ismerteti az éremgyűjtemény gazdagodásának s későbbi veszteségeinek a történetét (1848-ban a horvát, 1945-ben a szovjet katonai megszállás okozott súlyos károkat), külön-külön bemutatva a legbecsesebb kincseket, amelyek ugyancsak adományozások révén jutottak a református egyház birtokába. A hatalmas gyűjteményben – tizenkétezer darabról van szó – a görög, illetve római arany- és ezüstérméktől a mai évfordulós veretekig az európai és az ázsiai kisplasztika ezen ágának története jól nyomon követhető.

Felbecsülhetetlen eszmei értéket képvisel a metszetgyűjtemény is, amelynek alapjait a magyar kultúra egyik 19. századi kiemelkedő mecénásának, báró *Baldácsi Antalnak* az 1863-as adománya vetette meg. A katolikus Baldácsi jelentős mértékben támogatta a protestáns iskolákat, általában a protestáns művelődésügyet, így ajándékozta a pápaiaknak a 2771 metszetet tartalmazó gyűjteményét, amely akkor a kollégiumban folyó rajztanítást volt hivatva szolgálni.

Felvinczi Takács Zoltán művészettörténész 1910-ben tudományos alaposággal földolgozta a Baldácsi-gyűjteményt, mely az egész magyar kultúrának páratlan kincse, hiszen például *Dürer Albertnek* három saját műve, három másik alkotásának korabeli másolata és egy utánzójának metszete szerepel a gyűjteményben. A németalföldi iskola legnagyobbjainak – *Rubensnek* és *Rembrandtnak* – az alkotásai sem hiányoznak a kollekciónak, továbbá megtalálhatók a német, az olasz, a francia és a spanyol iskola 16–18. századi kiválóságainak művei is. A második világháború során a Baldácsi-örökséget is veszteségek érték, így a jelenlegi állomány 2458 darab. A legnagyobb művészek alkotásai azonban szerencsére átvészelték a „felszabadítást”.

A Papensia

Van egy különleges részlege is a református gyűjteménynek, amely latin nevén közismert a városban, illetve országosan is a filozok körében, ez a *Papensia*. Gyűjteményének könyvanyaga a könyvtári állomány szerves része. A Papensiót *Pongrácz József* könyvtáros tanár 1931-ben hozta létre a kollégiumi tanárok és diákok alkotásaiból, leveleiből, a Pápa városában született vagy a városhoz kötődő írók műveiből, a kollégiumra és a városra vonatkozó írott és nyomtatott anyagból, képzőművészeti emléktárgyakból.

Gyorsan gyarapodni kezdett a gyűjtemény, és ma is állandóan növekszik. Mostani állománya több mint hatezer darab könyv, kézirat, kotta, képzőművészeti alkotás, illetve más emléktárgy. A riportunkban megemlített kéziratok jelentős része a Papensióban van elhelyezve. Itt található a Pápa városát ábrázoló régi metszetek, valamint a híres pápai tanárokról készült festmények. És sok-sok érdekes emléktárgy. Például *Baráth Ferenc* jogtanár 1848-as fegyverei, amelyeket honvédtisztként forgatott a csatákban.

Elsősorban történészek és társadalomkutatók figyelmébe ajánljuk a könyvtárban létrehozott gazdag háborús gyűjteményeket. Külön vannak katalogizálva az első és a második világháború emléktárgyai; könyvek, térképek, újságok, röpiratok, tábori lapok, levelek, plakátok, bélyegek, gyászjelentések, meghívók, fényképek, naptárak stb. dokumentálják a szörnyű esztendőket.

Súlyos veszteségek érték a második világháború utolsó hónapjaiban mind a könyvtárat, mind a Papensíát: a szovjet hadsereg harcosai földúlták a rendben tartott gyűjteményeket. Pongrácz József megpróbálta menteni a menthetőt: a pápaikat arra szólította fel, vigyék haza a kollégium könyveit, vigyázzanak rájuk, amíg a háború tart, amíg a veszély nem múlik el. Ekkor sok-sok értékes könyv került magánosokhoz, ám a háború befejeztével iszonyúan nehéz volt, nem is sikerült teljesen összeszedni a széthordott könyveket. Mintegy tíz százaléka pusztult, illetve tűnt el a féltett gyűjteményeknek; a háborús károk következményei még most is észlelhetők.

Főnixként feltámadó gimnázium

Amikor 1952-ben bezáratott a református gimnázium kapuja, a híres könyvtár körül egy időre megrikkult a levegő, 1957 után azonban mint a dunántúli Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteménye folytathatta tevékenységét. A gyűjtemény legnagyobb egysége az óriási könyvtár, amelynek feladatai jobbára ott kezdődnek, ahol a közművelődési könyvtárak munkája befejeződik. Jellegét tekintve olyan tudományos jellegű szakkönyvtár, amely egyszerre könyvmúzeum és élő, aktív szolgáltató tevékenységet kifejtő könyvtár, melynek újabban – 1991 óta – ki kell szolgálnia a főnixként újjászülető református gimnáziumot is.

Máskülönben a városi tanulóifjúság számottevő része az elnyomás évtizedei során is ide járt olvasni és kutakodni. Az olvasóterem kézikönyv- és folyóiratanyagát főleg pápai tanárok és diákok használták, s forgatják ma is: pályázatokhoz, kiselőadásokhoz, szakdolgozatokhoz gyűjtnek forrásanyagot. Várhatóan ennél jóval szélesebb körű és intenzívebb szolgáltatásra tart igényt a református gimnázium, amely már ismét a régi épületében működik.

– Jelenleg tizenkét tanulócsoporthoz tartozunk, és fokozatosan kívánjuk elérni a célul kitűzött tizenhat osztályt – tájékoztat *dr. Kálmán Attila* igazgató. Megmaradunk négy évfolyamos gimnáziumnak, pedagógiai, szociális és oktatásszervezési okokból is; további fontos érvünk a négyosztályos gimnázium mellett, hogy a kisteleplüésekről érkező tanítványainkat ne ragadjuk ki a családi környezetből tízéves korukban. A nyolcosztályos szerkezet választása esetén ugyanis ezt kellene tennünk.

1952-ben, amikor állami kézbe került ez a középiskola, akkor jól felszerelt és karbantartott épületet „jussolt” az új „tulajdonos”, ámde most mindegyik létesítményünket elhanyagolt állapotban kapta vissza az egyház. A főépületen kívül például két vizes falú kollégiumot vehettünk ismét birtokba. Ezeket roppant gyorsan fölújítottuk.

– Honnan volt erre pénze a sosem-volt-gazdag református hitfelekezetenek? Kálmán Attila szerint jól koncentrálták erőiket. „Mi minden rendelkezésre álló forintból hármát csináltunk” – mondotta. Ezt a „bűvészmutatványt” úgy kell érteni, hogy az államtól kapott tanulói fejkvóta minden forintját megtoldják a tizenöt fős saját építőbrigádjuk és a testület munkájával, ebből lesz a második forint. (Pápán nagy a munkanélküliség, minek folytán kitűnő szakmunkások kisebb pénzért is jelentkeztek a brigádba. A legmodernebb, mindentudó gépekkel felszerelt számítógéptereműkhöz például a tanárok tervezték – természetesen in-

gyen – a munkaasztalokat, és saját asztalosuk készítette el ezeket.) A harmadik forint a hazai és külföldi gyülekezetek, öregdiákok támogatásából jön össze. Ottjártamkor a diákkönyvtár számára kijelölt termék átépítésén, a nagy diákolvasó kialakításán szorgoskodott az építőbrigád.

Elsőbbség a diákkönyvtárnak

Gimnázium és könyvtár (pontosabban: a református gyűjtemény) – két különálló intézmény, de a legcsekélyebb mértékben sem viszálykodó „két szomszédvár”. A könyvtár ugyanis alapvető feladatának tartja az iskolai igények kiszolgálását, ennek megfelelően – a tudományos jelleg megőrzésével – a jövőben diákkönyvtárként is kíván tevékenykedni. Nehézséget csak az okoz, hogy itt a mostoha négy évtized során nem folyt ifjúsági jellegű beszerzés, ezért most rengeteg pénzt kell ilyen célra fordítaniuk, azaz kötelező olvasmányok, új ifjúsági és pedagógiai kiadványok, nyelvkönyvek vásárlására. 1994 második felében csaknem nyolcszázezer forintot költöttek ifjúsági beszerzésre, részben állami hozzájárulásból részben egyházi segítséggel.

Tóth Attila könyvtáros elmondta, hogy már folyik a hatalmas állomány felülvizsgálata és szétválasztása múzeális és közkönyvtári részre. Nemrégiben olyan döntés született, hogy az 1960 utáni anyag teljes egészében átkerül az iskolai részlegbe, ennél fogva egy meglehetősen gazdag állományú, modern könyvtár fogja kiszolgálni a gimnáziumot.

– Minden tekintetben ideális a két intézmény közötti viszony, erősíti meg az elmondottakat *Köntös László*, a református gyűjtemény igazgatója –. Most energiánk jelentős részét a minden szellemi és technikai igényt kielégítő modern könyvtári részleg kiépítésére fordítjuk. Égető szükség van erre a szekcióra, nagy lemaradást kell behoznunk. Sürgető a feladat azért is, mert a könyvtár minálunk máris sokfunkciójú intézmény: klub, kaszinó, könyvtár, szellemi műhely, családias otthon egyszerre. Ide tanárok és diákok akkor is betérnek, amikor nem kötelező penzumot teljesítenek. Baráti, sőt családias a légkör ebben a csodálatosan gazdag bibliotékában.

A diáklátogatottság egyenletes emelkedését Köntös László a következő adattal érzékelteti: „1992-ben háromszáz alkalommal kölcsönöztünk ki elvitelre könyveket diákoknak, 1993-ban nyolcszázszor, 1994 első tíz hónapjában pedig már kétezerszer. Az olvasótermi szolgáltatások száma természetesen ennél jóval magasabb, de sem a szaktanácsadásról, sem a helyben olvasásról nincsen statisztikánk.”

Nagyon lendítene a könyvtári munka hatékonyságán, ha az állandó, több évtizede fennálló nehézségek – a pénz-, a hely- és a szakembergondok – enyhülnének. A raktározás és az elhelyezés megoldatlansága akadályává vált az állomány szakszerű, áttekinthető elhelyezésének, illetve a könyvtári feldolgozó- és kutatómunkának. A könyvtári polcok beteltek, az állandó gyarapodás súlyos elhelyezési problémákat okoz. A szakszerű kívánalmaknak megfelelő könyvtárbővítés elodázhatatlan feladat.

Jelenleg mindössze hétszáz négyzetméternyi területet mondhat magáénak a könyvtár, s ebben benne van minden: az olvasóterem, a kiszolgáló helyiség, a

raktár a folyosó (ahol éppen egy Petőfi-kiállítás látható). „Gyűjteményeinkkel nem tudunk kiállni a nagyközönség és a szakmai közvélemény elé – fűzi hozzá mindezekhez Köntös László –, mert nincs helyünk semmire, egyebek közt ezért sincsenek megfelelően földolgozva a szakanyagaink.”

Nem halasztható sokáig a feldolgozás korszerűsítése sem. Jelenleg az újabb címeleírási, illetve katalogizálási szabályok szerint történik a könyvek feldolgozása, de az ETO bevezetése nélkül, tehát a könyvtár régi szakrendszerének meghagyásával. Az állomány zöme még mindig a Porosz Instrukció szerinti katalógusban található.

Megoldásra vár a régi s a muzeális értékű könyvek folyamatos restaurálása is; most sürgős esetekben az Országos Széchényi Könyvtártól kapnak segítséget.

Kis pénz, nagy szív

Ami az elhelyezést illeti, hamarosan jobbra fordulnak a mostoha körülmények, mert december elején Köntös Lászlónak potom pénzért sikerült ezerkét-száz négyzetméternyi épületrészt szereznie a városi önkormányzat által áruba bocsátott volt szovjet laktanyák egyikében, a város szélén. A tatarozás után itt fogják majd elhelyezni a nagyon ritkán használt állományt, például a periodikákat, valamint a múzeumi és a levéltári anyag egy részét.

Jelenleg mindössze három könyvtárosa van ennek a páratlanul gazdag gyűjteménynek, holott legalább tíz embernek is munkát tudna adni, ám egyelőre nincsen kilátás új állások létesítésére. A mostani háromfős csapat kis pénzért, nagy szívvel dolgozik. Munka rengeteg van. Amit például 1945-ben egy-két nap alatt feldúltak a szovjet katonák, azt évtizedekig sem lehetett teljesen rendbe rakni. Még most is sok a kötegelt könyv a raktárban. Nem lepődnének meg a könyvtárosok – mondták, ha a poros csomagokban netán RMK-példányokra akadnának.

Optimizmusuk töretlen, hiszen már újra az egyházé az egész épület, s nemso-kára elkészül a várva várt önálló kiállítótermük. Köntös László vezetője és lelke ennek a csodálatos könyvtárnak. 1993 novemberében Amerikából tért haza Magyarországra, és állt a pápai református gyűjtemény élére. 1990-ben családostól költözött ki az USA-ba, gyülekezeti lelkipásztori szolgálatra kapott meghívást Detroitból. Amerikában a legnagyobb lélekszámú, anyagilag és lelkileg is a leg-szilárdabb református gyülekezet a detroiti. Köntös Lászlónak nem esett nehe-zére a beilleszkedés az ottani életformába, mivel ő már korábban, 1984–85-ben belekóstolt az amerikai életbe: a princetoni egyetemen tanult s szerzett magisz-teri fokozatot teológiából.

Felesége viszont nem tudott gyökeret eresztetni az Újvilágban, ezért végül is hazajöttek Magyarországra. Pápát azért választotta Köntös László, mert lelkész ősei – apja, nagyapja, ükapja – mindannyian pápai diákok voltak. Az elődök múltja erős szállal fűzi őt Pápához, ahol hajdanán ő azért nem lehetett diák, mert a pártállam felszámolta a református gimnáziumot. Debrecenben érettségizett. S most már Pápán van otthon a világban. És nagy szíve van.

P. Kovács Imre